

OSMANLININ ROMANYA'DAN ÇEKİLİŞİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR ROMANYA TÜRKLERİNCE YAYINLANAN GAZETE VE DERGİLER VE MEKTEP VE AİLE MECMUASI

Ali AKSU¹

Özet

Romanya Türkleri, Osmanlının bölgeden çekilmesinden sonra pek çok sayıda dergi çıkarmışlardır. İlk çıkan dergiler, Osmanlıca, sonrakiler ise Türkçe olarak yayımlanmıştır. Örnek olarak Dobruca, Hareket, Sadâkât, Şark, Işık, Emel, Sadây-ı Millet, Türk Birliği gibi dergileri verebiliriz. Mektep ve Aile Mecmuası da bunlardan biridir. Mektep ve Aile Mecmuası, 1915-1916 yılları arasına Romanya'da yayımlanmış aylık bir dergidir. Mehmet Niyazi ve İbrahim Temo gibi yazar ve aydınlar bu dergiye makale yazmışlardır. Mektep ve Aile dergisi, edebi, ilmî ve ictimâî bir dergidir. Biz bu bildirimizde Romanya Türkleri tarafından yayımlanmış olan dergileri ve Mektep ve Aile dergisini ele alacağız. O dönemin edebi ve kültürel durumuna ışık tutacağız.

Anahtar Kelimeler: Dergiler, mektep ve aile, gazete, kültür, Romanya Türkleri

JOURNALS WHICH WERE PUBLISHED BY ROMANIAN TURKS AFTER OTTOMAN EMPIRE BEING TAKEN FROM THE REGION TO THE PRESENT DAY AND JOURNAL OF SCHOOL AND FAMILY

Abstarct

Romanians Turks, have published many journals after Ottoman Empire withdrew from region/Romania. Journals which published the first were Ottoman Language, but the latters were Turkish Language. We can give as example Dobruca, Hareket, Sadâkât, Şark, Işık, Emel, Sadây-ı Millet, Türk Birliği journals... Mektep ve Aile (School and Family) Journal is one of these journals. It was published between 1915-1916 years in Romania. As Mehmet Niyazi and İbrahim Temo writers and intellectuals had written articles to this journal. Mektep ve Aile is a literary, scientific and social journal. We will deal with journals which had published by Romanian Turks and Mektep ve Aile Journal in this paper. We will get brighter literary and cultural status of that period.

Key Words: Journals, school and family, literary, cultur, Romanian Turks

¹ Prof.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Böl., aksu2004@hotmail.com

A- Romanya Türkleri ve basın hayatı

1-Romanya Türklerinin Kısaca Tarihi

Dobruca, Balkanlar'ın kuzeyinde Tuna ile Karadeniz arasındaki bir bölgenin adıdır. Adını, Kuman asıllı Dobrotiç'ten aldığı tahmin edilmektedir². Dobruca topraklarının 14.492 kilometrekaresi Romanya, 7780 kilometrekaresi de Bulgaristan sınırları içinde bulunmaktadır. Bizim çalışmamız Romanya Dobruca'sı içerisinde kalan Türklerin edebî durumları üzerinde olacaktır. Yaklaşık 23 milyonluk nüfusu ve 237.000 kilometrekarelik yüzölçümüyle Balkanlar'ın önemli ülkelerinden biri olan Romanya'nın nüfusunun yüzde 10'unu azınlıklar teşkil etmektedir³.

Romanya Türklerinin çoğu, Dobruca bölgesindeki Köstence (Constanta), Mecidiye (Medgidia), Tulça (Tulcea) gibi şehirlerde yaşamaktadır. Ayrıca Kılıraş (Calaraşi), Oltenia, Braila, Galat, Bükreş gibi illerde de Türk azınlığa rastlanmaktadır. Bunlar ise, ancak yüzde 3 gibi küçük bir oran teşkil etmekte; Türklerin yüzde 85'i Köstence, yüzde 12'si ise Tulça'da yaşamaktadır. Romanya'da Tatar ve Rumeli Türklerinin yanında az sayıda Ortodoks Hıristiyan Gagavuz Türklerine de rastlanmaktadır⁴.

Dobruca Türklerinin çok eskilere uzanan tarihî bir geçmişi vardır. Düz, verimli ve sulak bir yer olması sebebiyle tarih boyunca birçok Türk kavminin yerleşim merkezi olan Dobruca, dört buçuk asra yakın bir süre devam eden Osmanlı idaresiyle bir Türk yurdu haline gelmiştir. Bugün, gerek Osmanlı, gerekse Osmanlı öncesine ait birçok eserle, çeşitli yer adları –ki İkinci Dünya Savaşı'na kadar yüzlercesi değiştirilmekle birlikte- hâlâ varlığını korumaktadır⁵.

XIII. yüzyıla kadar, hep kuzeyden gelen Türklerin akınlarına sahne olan Karpat-Tuna bölgesinde, ilk olarak M.Ö. 1000 yıllarında, protoTürkler'den kabul edilen İskitler görülmektedir. Bunlar, Romenlerin ataları kabul edilen Traklarla temas kurarak Mangalya (ki bu ad İskitlerden kalmıştır) civarında bazı Romen aşiretlerini idaresi altına almışlardır⁶.

² Kemal Karpat, "Dobruca", *DİA.*, İstanbul 1994, IX, 483

³ Bunların en büyüğünü 1.620.198 kişiyle Macarlar oluşturmaktadır. Diğerleri ise sırasıyla Romanlar (Çingeneler 409.723), Almanlar (119.000), Ruslar, Ukraynalılar, Türkler, Lehliler, Çekler ve Yunanlılar gibi küçük azınlıklardır. Türklerin sayısı ise, 1992 nüfus sayımına göre 54.182'dir. Bunların 29.533'ü Rumeli, 24.649'u ise Tatar Türkü'dür. Gayri resmi kaynaklara göre, bu sayı 70 ile 100 bin arasında değişmektedir.

⁴ Karpat, "Dobruca", IX, 483; Aurel Decei, "Dobruca", *İA.*, by ty, III, 633.

⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk., Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1987, s. 133 ve diğer yerler; Petru Boğdan, *Studii și Documente cu Privire la Istoria Romanilor*, Bucharest 1901, s. 117 vd; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul 2000, s. 8 vd; Ali Aksu, *Romanya Müslüman Türklerinin Dünü Bugünü*, Köstence 2003, s. 54-101.

⁶ Mihail Guboğlu, "Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri ile İlişkileri Hakkında", *VIII. Türk Tarih Kongresi* 11-15 Ekim 1976, Ankara 1981, II, 751.

İskitleri, sırasıyla M.Ö. 375 yıllarında Batı Hun Türkleri (80 yıl)⁷; M. VI. yüzyılda Orta Asya'dan (Deşt-i Kıpçak) gelerek İstanbul'u bile kuşatacak kadar ilerleyen Avar Türkleri⁸; M. VII. yüzyılda da Bulgar Türkleri⁹ (681–702) takip etmektedir. 9. ve 10. asırlarda Karpat-Tuna bölgesinde olduğu kabul edilen Romen ulusu, 9. yüzyılın sonlarına doğru ise Peçenek Türklerinin istilasına uğramıştır¹⁰. Bizans'ı da kendilerine dâhil eden Peçenek Türkleri, Avarlardan sonra İstanbul'u ikinci defa kuşatmışlarsa da fethedememişlerdir. On üç boydan oluşan bu Türklerin biri de, bugünkü Gagavuz Türklerinin aslını oluşturan Oğuz/Uz'lardır. Braila ve Tulça'da, Peçenek ve Oğuz/Uz Türklerinden kalan bazı yer adlarına rastlanmaktadır¹¹. Peçenekler, XI. yüzyılın ortalarında (1057) Kuman Türklerine mağlup olmuşlardır. Kumanlar, bu yörede iki asra yakın hüküm sürdükten sonra Katolikliği kabul etmişlerdir¹².

1241'de kısa bir süre devam eden Moğol akınları, buradaki Türklerin, daha güneye inmelerine sebep olmuştur. XIII. asırda, bu bölgede güneyden gelen Türkler görülmeye başlamıştır. M. 1263-64'te, Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus ve Sarı Saltuk önderliğindeki Selçuklu Türkleri, Babadağ civarındaki Kavurna ülkesi adı verilen bir bölgeye yerleşmişlerdir. Bunlar, Sarı Saltuk'un ölümünden sonra Bizans'ın zorlamasıyla Hıristiyanlığa geçmişlerdir. Dobruca adının da bu devletin başına geçen Kuman asıllı Dobrotiç'ten geldiği tahmin edilmektedir. Türk tarihçileri, bu asırdan itibaren bu bölgeden Dobruca yurdu olarak bahsetmişlerdir¹³.

XIII. yüzyılın ortalarından XIV. yüzyılın sonlarına kadar ise, Altınorda Devleti'nin sınırlarının Tuna'ya kadar genişlemesi üzerine; Kıpçak Bozkırlarındaki Tatar Türklerinden bir kısmı Dobruca Bölgesi'ne gelip yerleşmişlerdir. XIV. yüzyılda, Aydınogulları Beyliği'nin Dobruca bölgesine yaptığı birkaç saldırıdan sonra, Balkanlar'da asırlar süreceği yeni bir dönem başlamıştır.

1391'de Osmanlılara vergi vermeyi kabul eden Eflak (Valahya), Yıldırım Bayezit'in 1397'deki Niğbolu Zaferi'nden sonra kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Boğdan

⁷ Guboğlu, *agm.*, II, 758.

⁸ Mithat Sertoğlu, "Türkler ve Bizans", *Tarih Mecmuası*, İstanbul 1976, nr. 6, s. 26–33.

⁹ Guboğlu, *agm.*, II, 762-763.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937, s. 237.

¹¹ Mihail Ciachır (Çakır), "Basarabyalı Gagauzların Tarihi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul 1982, sayı:17, s. 221–227.

¹² Guboğlu, *agm.*, II, 773-774.

¹³ Karpat, *agm.*, IX, 483; Alexandre Popovic, *Balkanlarda İslam*, çev., Komisyon, İstanbul 1995, s. 124; Yakup Memet, *Prezente Musulmane in Romania*, by 1976, s. 8.

ise, II. Bayezit'in 1484'te Kili (Kilia) ve Akkirman'ı fethetmesinden sonra Osmanlılar'a bağlanmıştır¹⁴.

Osmanlılar, Rumeli'ye ayak bastıklarında, buradaki Kuman, Peçenek, Oğuz Türkleriyle karşılaşmışlardır. Bunlar, Osmanlıların Rumeli'deki ilerleyişlerinde ve bölgede uzun süre kalabilmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Eflak ve Boğdan, Osmanlılara bağlandıktan sonra önemli hak ve ayrıcalıklara sahip özerk bir prenslik olarak yönetilmiştir.

II. Beyazıt, Dobruca'yı fethettikten sonra Karadeniz'in kuzeyinden çağırdığı Tatarlarla, Anadolu'dan getirdiği çoğu Yörük olan Türkleri Dobruca'ya yerleştirmiştir. 1783'te Kırım'ın Ruslara bağlanmasından sonra binlerce Kırım Türkü Dobruca'ya göç etmiştir¹⁵.

1878 yılından sonra Dobruca'nın kaderiyle birlikte bölgede yaşayan Türklerin de kaderi değişmiştir. Bir zamanlar bölgenin sahibi ve efendisi olan Türkler, o tarihten itibaren artık azınlık konumuna düşmüşlerdir. Çoğu bunu kabullenemediği için anavatana göçmek zorunda kalmıştır. Geride kalanlar ise, zorluk, sıkıntı ve acılar içerisinde kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. Her alanda tam bir kargaşalık yaşanmaya başlanmıştır. Bilmedikleri, alışmadıkları, farklı bir kültür ve toplum ile yaşamının zorluklarını çekmişlerdir. Buna rağmen yaşadıkları ülkenin birer sadık vatandaşları olarak yaşadılar¹⁶ ve halen de yaşamaya devam etmektedirler.

Dobruca bölgesi Romenlerin eline geçince, Romen yönetimi burada kalan Türklere iyi davranmış; kadirşinaslık örneği sergilemişlerdir. Tamamen bir boşluk içerisinde kalan Türklere kucak açmışlardır. Bu durum, komünist yönetime kadar bu şekilde devam etmiştir.

Komünist dönemde daha önceden başlayan, ardı arkası kesilmeyen göçlerle bölgede yaşayan Türkler sayısal olarak azalmışlardır. Eğitimden tutun her alanda söz konusu dönemde Türklerin temel hak ve hürriyetleri kısıtlanmıştır¹⁷.

1989 yılında Romanya'nın demokrasiye geçmesiyle birlikte başta Romen halkı olmak üzere bölgede yaşayan Türkler de rahat nefes almışlardır. Eski özgürlüklerine yeniden kavuşmuşlardır. Bugün yaklaşık 80.000 kadar Türk'ün yaşadığı Romanya'da yasalar çerçevesinde her tür kültürel, dinî ve eğitim faaliyetleri yapılmaktadır¹⁸.

¹⁴ Aurel Decei, *agm.*, III, 634.

¹⁵ Aurel, *agm.*, III, 637.

¹⁶ Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, s. 24; İbrahim Nuredin, *Dobruca'daki Müslüman Topluluğun Manevi Hayatından Sayfalar*, çev., Belghiuşar Cartali Buliga, Namık Kemal Yıldız, Köstence 1999, s. 8.

¹⁷ Komünist dönemde Türklerin durumu hakkında bkz., Aksu, *Romanya Türkleri*, s. 35-41.

¹⁸ Romanya'nın 1990'da demokrasiye geçmesi sonrası Türklerin durumu hakkında bkz., Aksu, *Romanya Türkleri*, s. 43-49.

Görüldüğü gibi Dobruca birçok Türk boyunun uğrak yeri olmuş; bunların bir kısmı Hıristiyanlığı kabul ederek Romenlere karışıp gitmiş; bir kısmı da kendi aralarında karışarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Romanya'da Anadolu Türklerinin dışında Tatar Türkleri de yaşamaktadır. Tatar Türkleri kendilerini Tat, Keriç-Çongar ve Nogay olmak üzere üçe ayırmaktadır. Bahçesaray civarından gelen ve şiveleri Anadolu Türkçesi'ne yakın olanlara Tat; Dobruca'ya ilk yerleşen, şiveleri Kuzey Türkçesine benzeyenlere Nogay; 1860'lardan sonra gelen ve Dobruca'daki Kırım Türklerinin çoğunluğunu teşkil edenlere ise Keriç-Çongar denilmektedir. Evlâd-ı fâtihan dediğimiz Türkler ise, tipik bir Rumeli Türkçesi konuşmaktadırlar. Bunların yanında, Türkçeyi canlı bir şekilde yaşatan ve 'millet' adı verilen Çingeneler de vardır. Bunlar, Osmanlılar döneminde İslamiyet'i kabul ederek Türkçeyi öğrenen bir topluluk olmalıdır.

Romanya'nın birliğine ve bütünlüğüne sadık, problemsiz bir azınlık olarak varlıklarını sürdüren Türkler; kurduğu birliklerle kendilerine tanınan anayasal haklardan yararlanmaya çalışmaktadır.

Komünizm öncesinde de birçok cemiyete sahip olan Türkler, sosyalist rejimin devrilmesinden sonra 1989'da "Romanya Demokrat Türk Müslüman Birliği"ni kurmuşlardır. Bu birliktelik ne yazık ki kısa bir süre sonra; birliğin *Romanya Türklerinin Demokratik Birliği* ve *Romanya Tatar-Türk Müslümanlarının Demokrat Birliği* olarak ikiye ayrılmasıyla bozulmuştur.

Bugün, yaşı ellinin üzerinde olan soydaşlarımız kendi kültürel değerlerini korumakla birlikte, yeni yetişenlerin dil, din, örf ve adetleriyle bağları oldukça zayıflamış, hatta kopmuş durumdadır. Yeni dönemde ise Rumeli ve Tatar Türkleri, tarih, kültür ve kimlikleriyle aralarına çekilen perdeleri aralayıp, çıkardıkları gazeteler, düzenledikleri toplantılarla kendilerini taramaya ve tanıtmaya çalışmaktadırlar.

2-Romanya Türklerinde Gazete ve Mecmua Çalışmaları

Romanya Dobrucası Türklerin tarihini ve dolayısıyla basın tarihini iki döneme ayırmamız mümkündür:

1-Osmanlı İmparatorluğu dönemi (1397-1878): Bu dönem, XV. ve XIX. yüzyılları kapsamaktadır. Söz konusu dönem, bölgeye Anadolu ve Tatar Türklerinin yerleştirildiği ve Türklerin hâkim olduğu dönemdir. Kültürel ve edebî alanda ne tür faaliyetlerde buldukları bilinmemektedir. Rahat bir dönemde yaşadıkları için kimliklerini, kültürlerini korumak gibi bir endişeleri olmadığını söyleyebiliriz.

2-Romen hakimiyeti dönemi (1878-1944): Bu dönem, 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Osmanlının Dobruca'yı terketmek zorunda kaldığı dönemdir. 1944 yılında Romanya'nın komünist yönetimin eline geçmesine kadar devam etmektedir. Bu dönemi de kendi arasında üçe ayırabiliriz:

a-1878 Yılından Komünist Yönetime Kadarki Dönemde Basın Hayatı

Dobruca'nın Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu dönemde ve 1900'lü yıllara kadarki dönemde Türklerin edebî ve kültürel faaliyetleri bilinmemektedir. 1900'lü yılların başlarından itibaren kültürel canlanmanın olduğu görülmektedir. Bu da bölgeye matbaanın girmesi ve gazete ve dergilerin çıkartılmasıyla başlamıştır. O döneme kadar bölgede yaşayan Türklerde her alanda olduğu gibi kültürel alanda da gerileme yaşanmıştır.

Dobruca Türkleri arasında önemli bir konuma sahip olan Müstecip Ülküsal'a göre Türklerin gerileme sebepleri, yaşadıkları memleketlerin yüksek ilim çevrelerine girememeleri, hurafeler telkin eden din adamlarının etkilerinden kurtulamamaları ve kültürel, siyâsî ve ekonomik kuruluşlardan yoksun olmalarıdır¹⁹.

Mehmet Niyazi'ye göre ise, Dobruca'daki Türklerin her konuda geri kalmalarının başlıca sebebi, ilme gereken önemi vermemiş olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki, ilmin yayın organı olan matbaa da bölgeye çok geç girmiş, bu nedenle çağdaş, akılcı bilim de geç gelmiştir. Bu durumu Mehmet Niyazi şu şekilde değerlendirmektedir: "*Her hususta eksik kalmamızın başlıca sebebinin, ilimsizlik olduğunu kabul edersek ilmin vasıta-i intişarı olan matbuatın memleketimize ne kadar geç girdiğini anlamak pek o kadar güç bir şey olmaz. 1895 senelerine kadar biz Dobruca Müslümanları için gazete ve gazetecilik tamamen meçhuldü. O vaktin meclislerinde, ziyafetlerinde, ailelerin gece hayatlarında sesi güzel çocuklara, mollalara, molla hanımlara mevlit, Muhammediye, Ahmediyeye gibi menkıbevi şeyler okutulur, bunların tesirleriyle gözyaşları akıtılırdı. Buna binaen İstanbul'a yalnız medrese tahsili görmek maksadıyla giden talebe döndüklerinde heybe ve zenbillerini bu gibi kitap ve risalelerle doldurarak döner ve menfaatlerini temine çalışırlardı...*"²⁰. Mehmet Niyazi'nin bu ifadelerinden Türklerin her yerde olduğu gibi Dobruca'da da geri kalmalarının sebebinin, eğitimsizlik veya yanlış dini eğitim olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

¹⁹ Müstecib Ülküsal, *Kırım Yolunda Bir Ömür*, Ankara 1995, s. 273.

²⁰ Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, s. 155–156.

b1-O Dönemin Basın-Yayın Hayatı

Dobruca'da basın faaliyeti, 1878 Berlin Anlaşmasıyla Romanya'nın bağımsızlığını elde etmesinden sonra başlamıştır. Osmanlı'nın hâkim olduğu dönem boyunca Dobruca bölgesinde Türkçe gazete veya derginin çıkartılıp çıkartılmadığı belli değildir. Çünkü bu konuda herhangi bir belge bulunmamaktadır. İstanbul'da yayınlanan gazeteler diğer yerlere olduğu gibi Dobruca'ya da gönderilmeye çalışılmıştır.

Dobruca bölgesinde Türkçe gazete ve dergiler ancak Osmanlı'nın bölgeden çekilmesinden sonra 1880'li yıllarda yayınlanmaya başlamıştır. Bunun sebebi muhtemelen biraz önce de belirttiğimiz gibi Dobruca Osmanlı hâkimiyetinde olduğu için zaten Türkiye'de çıkan gazete ve dergiler buraya da geliyordu. Bu yüzden ihtiyaç duyulmamış olabilir²¹. Niyazi'nin de belirttiği gibi matbaanın bulunmayışı da neden olabilir. Aslında bunlar tam bir gerekçe değildir. Çünkü İstanbul'da olduğuna göre buralarda da açılabilirdi. Nitekim daha sonraları açıldığı gibi. Bizce asıl sebep, Dobruca'nın, Türkiye'den ayrılmasıyla birlikte Türkiye ile olan eskiye oranla ilişkisindeki kopukluk, burada yaşayan Türkleri kendi matbaalarını, kendi basın-yayınlarını, kendilerinin oluşturmalarını zorunlu kılmıştır; çünkü farklı bir kültüre sahip devlette azınlık olarak yaşamak, bunun gibi başka önlemleri almayı gerekli hale getirmiştir. Bu nedendir ki bu dönemde pek çok gazete ve mecmua yayınlanmıştır. Şimdi bu gazete ve dergiler hakkında kısaca bilgi vermeye çalışalım:

1-Dobruca Gazetesi

Bu bağlamda bölgede ilk Türkçe gazete 1888 yılında çıkmıştır. "Dobruca Gazetesi" olarak 1 Eylül 1888 yılında çıkan bu gazete, 10 Nisan 1894 yılına kadar devam etmiştir. Türkçe'nin yanında Romence'de yayınlanmıştır. Gazetenin daha çok Romen hükümeti tarafından Türklerin sevgi ve güvenlerini elde etmek amacıyla çıkartıldığı anlaşılmaktadır.

2- Hareket Gazetesi

Söz konusu gazete hakkında bilinen tek şey varsa o da 1896 yılında İbrahim Temo tarafından çıkartılmıştır. Romanya'nın güneyinde Bulgaristan'a sınır bir şehir olan ve Türklerin bir zamanlar çoğunlukta olduğu Giurgiu konsolosu Şefik Bey'in yardımı ile çıkmıştır. Ne kadar sürdüğü ve neden kapandığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

²¹ Edip Ömer, "Dobruca'da Türk-Tatar Basımının Tarihçesi" *Renkler Dergisi*, Bucureşti 1992, s. 143.

3- Sadâkât Gazetesi

Sadâkât Gazetesi, 20 Mayıs 1897 yılında çıkmış 15 Eylül 1897’de yani 4 ay kadar devam etmiş, sonra da kapanmıştır. Gazete, haftalık olarak çıkıyordu.

4- Şark Gazetesi

1898 yılında Bükreş’te çıkmıştır. Gazetenin sahibi ve muharriri bir ara İstanbul matbuat müdürlüğünde bulunmuş olan maarif Ebul Mukbil Kemal idi.

5- Sadây-ı Millet Gazetesi

İbrahim Temo tarafından Bükreş’te çıkmış, ancak bir kaç ay sonra kapanmıştır. Gazete, haftalık idi. İbrahim Temo’nun dışında Guirgiu konsolosu Şefik Kadri Bey ve Şark Gazetesinin sahibi Ebul Mukbil de gazeteye destek veriyordu. Gazete, iki sayfa Türkçe, iki sayfa da Romence olmak üzere dört sayfadan oluşmaktaydı.

6- Dobruca Gazetesi

XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Türkçe yayınlarına ayrılan basımevleri, Türklerin yaşadıkları en kalabalık şehirleri olan Köstence ve Mecidiye’de devredilmiştir. Böylece 1901 yılında Köstence’de Kırımzade Ali Rıza’nın başyazarlığı altında Dobruca Gazetesi çıkmaya başlamış, ancak ilk sayıdan sonra kapanmıştır.

7- Çolpan Gazetesi

1909 yılının Aralık ayında Kırimlı Yakup Hilmi’nin imtiyazı ve muharrirliği altında Çolpan Gazetesi yayına başlamıştır. İstanbul’da iki haftada bir yayınlanan gazete, Türkiye, Kırim, Romanya, Bulgaristan ve diğer memleketlerde yaşayan Kırim Türklerini yakından ilgilendiren pek çok yazılar yayınlamıştır. Bu nedenledir ki, Dobruca Kırim Türklerinin yakından ilgilendikleri ve ilgi ile okudukları bir gazete olmuştur.

8- Tonguç Gazetesi

Bu da Çolpan gibi aynı yılda (1909) İstanbul’da günlük olarak çıkmıştır. İstanbul’da Mirza Mehmet Seyit’in imtiyazı ve müdürlüğü altında çıkan Tonguç, Dobruca Kırim Türklerinin merakla okudukları bir diğer gazetedir.

9- Dobruca Sadâsı Gazetesi

Dobruca Gazetesi olarak da bilinen gazete, 1910 yılında Kırım Türklerinin millî şairi ve Mecidiye Medresesi öğretmenlerinden olan Mehmet Niyazi tarafından İstanbul'da haftalık olarak yayın hayatına girmiştir. İstanbul'da basılan gazete, Köstence'ye getiriliyor ve buradan Türklerin yaşadıkları yerlere dağıtılıyordu; ancak idareciler arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden kısa bir süre sonra kapanmıştır.

10- Teşvik Gazetesi

Mehmet Niyazi, Dobruca Sadâsı Gazetesinin kapanmasından hemen sonra 1910 yılında arkadaşları ile birlikte Teşvik Gazetesini çıkarmıştır. Gazete yaklaşık bir buçuk yıl sonra 1911 yılının ortalarında yayın hayatına son vermiştir.

11-Işık Gazetesi

1 Şubat 1914 yılında yine Mehmet Niyazi'nin başyazarlığını yaparak çıkardığı gazete, ilk defa Mecidiye'de bulunan Işık matbaasında basılmıştır. Işık matbaası, gazetenin müdürlüğü üstlenmiş olan Cevdet Kemal'in sermayesi ile faaliyete başlamış Dobruca'da ilk Türk basımevidir.

12- Mektep ve Aile Mecmuası

Günler geçtikçe edebî dergi ve gazeteler, okuyucular tarafında güçlü bir gelenek halini almıştır. Milletine her fırsatta hizmet etmeyi kendisine şiar edinmiş olan muallim Mehmet Niyazi, 1 Nisan 1915 yılında kendi editörlüğünde Mektep ve Aile Mecmuasını yayınlanmaya başlamıştır. Mecmua, 18 sayı sonunda (1 Şubat 1916) kapanmıştır. Ne yazık ki, 1916 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı, sayısız insanın ocağını söndürdüğü gibi, bu kültür ocağı olan matbaayı ve burada basılan gazete ve dergilerin de hayatlarını söndürmüştür. Mektep ve Aile Mecmuası, Erol Ülgen ile birlikte tarafımızdan Latin harflerine çevrilerek yayımlanmıştır²².

13-Dobruca Gazetesi

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra 17 Aralık 1919 yılında Pazarcık Müftüsü ve Mecidiye Medresesi hocalarından Halil Fehim'in girişimiyle Dobruca Gazetesi yeniden yayın hayatına başlamıştır. Gazete, aslında adına Dobruca matbaasının gündelik çıkardığı bir gazetedir.

²² Ali Aksu-Erol Ülgen, *Mektep ve Aile Mecmuası*, Köstence 2003.

Maalesef bu gazete de beş yıl devam ettikten sonra 31 Temmuz 1924 yılında Ruscuk'ta yayınlanan Tuna Gazetesine dönüşerek kapanmıştır.

13-Hayat Gazetesi

Hayat, 1921'de dönemin aydınlarından Nuri Bey tarafından Dobruca Basımevinde çıkarılmış, ancak iki veya üç sayıdan sonra kapanmıştır.

14-Haber Gazetesi

19 Ağustos 1922 yılında Pazarcık'ta emekli öğretmen ve tecrübeli bir gazeteci olan Mustafa Lütü tarafından çıkarılmış; ancak bu da diğerleri gibi uzun süreli devam etmemiştir. Kapanışından beş yıl sonra yayın hayatına tekrar dönüş yapmış fakat bu sefer de devamını sürdürememiştir.

15- Tan Gazetesi

Tan Gazetesi de Hayat Gazetesi ile aynı kaderi paylaşmıştır. Yani 1921 yılında yayın hayatına atılmış, o da iki veya üç sayıdan sonra kapanmıştır.

16- Tuna Gazetesi

Tuna, 1925 yılının Mart ayında Mecidiye Medresesi öğretmenlerinden değerli yazar İbrahim Kadri Efendi tarafından Silistre'de çıkmıştır. 1933 yılına kadar devam etmiş sonra kapanmıştır. Üç yıl aradan sonra 1936 yılında tekrar yayın hayatına dönmüş iki yıl sonra 1938'de kapanmıştır. Dobruca Türkleri arasında oldukça rağbet gören ve okuyucu toplayan Tuna, idarede meydana gelen aksaklıklar yüzünden kapanmıştır.

Tuna, 1936 yılında yine İbrahim Kadri'nin yönetiminde yayınlanmaya başlamış; ancak bu da uzun sürmemiştir.

17- Gümüş Sahil Gazetesi

1928 yılı Mart ayında Balçık'ta Romen avukat Octavian Moşescu, Romence, Türkçe ve Bulgarca olmak üzere üç dilde yayınlanan Gümüş Sahili Gazetesini yayınlamıştır. Türkçe kısmını öğretmen Süleyman Faik hazırlamıştır. Yirmi sayı yayımlandıktan sonra kapanmıştır.

18-Bizim Sözümler Gazetesi

Bizim Sözümler, 15 Haziran 1929 yılında Pazarcık'ta emekli ilköğretmeni olan Recep Mustafa tarafından çıkarılmıştır. İlk sayıdan sonra gazete hem Türkçe, hem de Romence

olarak çıkmaya başlamıştır. Yayın hayatı fazla uzun sürmemiş; yirmi sayıdan sonra kapanmıştır.

16- Haksöz Gazetesi

Haksöz, 22 Mayıs 1929 yılında Mecidiye Medresesi Türkçe öğretmenlerinden Habib Hilmi tarafından yayın hayatına atılmış ve 1941 yılına kadar da devam etmiştir. Başlangıçta Osmanlıca yayınlanmış, ancak daha sonraları Latin harfleriyle çıkmaya başlamıştır. Söz konusu gazete, Dobruca Türklerinin modernleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü Haksöz, Atatürk'ün ekonomik, sosyal ve kültürel reformlarından çokça etkilenmiştir. Haksöz, Dobruca'nın en uzun ömürlü gazetesidir.

17- Emel Mecmuası

Emel Mecmuası, 10 Ocak 1930 tarihinde daha önceleri Romanya'ya bağlı olan ancak sonra Bulgaristan sınırlarında kalan Pazarcık şehrinde avukat Müstecip Hacı Fazıl'ın idaresinde bir kısım Kırimli gençler tarafından çıkarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı patlak verince Müstecip Hacı Fazıl İstanbul'a göç edince dergi kapanmıştır (1940). 1961 yılının sonlarına doğru on ikinci sayısından itibaren Türkiye'de yayınına devam ettirmiştir. Yayın hayatına çıkış amacını editör şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Millet, şahsî dedikodulardan, istikametsiz ve hedefsiz yaşamaktan bıkmış, kendisine gaye ve fikir yolunda yürümek için bir ışık aramak ve bulmak ihtiyacını duymuştur. Yüce Türk Milletinin yalnız lehçe itibariyle türlü kabile adları altında yaşayan grupları arasında tam bir fikir ve emel birliği doğurarak bütün Türkçülük yapmaya çalışmak; dünyanın muhtelif memleketlerine yayılarak yüksek dağların arkasında, uzun ve geniş suların kıyılarında, çelik süngü sınırların ortasında sarılı kalan millettaşlarımızın kalpleri ve ruhları ile kalplerimiz ve ruhlarımız arasında sıkı bir bağlantı kurulmasına uğraşmaktır."

Emel'de başta Müstecip Hacı Fazıl olmak üzere Mehmet Niyazi, Cafer Seydahmet Kırimer gibi daha pek çok Kırim millî davasını savunmayı kendilerine şiar edinmiş aydın kimseler katkıda bulunmuşlardır.

Emel, iki sene müddetle on beş günde bir çıkmıştır. İlk nüshaları bazen 8 ve bazen de 12 sahife olarak basılmıştır. Dinî ve millî bayramlar münasebetiyle olağanüstü sayılar da çıkarılmıştır.

Emel, tam on bir yıl çıkmış, bu müddet içinde başlıca 355 siyasî, ilmî ve tarihî makale; 120 şiir ve 56 hikâye neşredilmiştir.

Emel Mecmuası, 11 ciltlik ve 5000 (beş bin) sahifelik koleksiyonu ile Kırım istiklal davası ve Türkçülük mefkûresi yolunda, 1930 -1941 yılları arasında, yapılmış millî hareket ve faaliyetlerin esaslı ve güvenilir kaynaklarından biri olmuştur.

18- Türk Birliği Gazetesi

Türk Birliği, 12 Şubat 1930 tarihinde ile 1940 yılları arasında Dobruca'daki genç Türkler tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin yönetimini, dönemin Bükreş Büyükelçisi Suphi Tanrıöver üstlenmiştir. Dolayısıyla merkezi de Türkiye'nin Bükreş Büyükelçiliği olmuştur. Gazete, Romanya ile Türkiye'nin ilişkileri geliştirmesinde olumlu yönde önemli rol oynamıştır.

19-Yıldırım Gazetesi

Yıldırım Gazetesi, 1 Mart 1932 'de yine Pazarcık'ta yayınlanmaya başlamıştır. 150 sayıdan sonra kapatılmıştır.

20- Halk Gazetesi

Halk Gazetesi, 20 Şubat 1936'da Köstence'de bir sayfa Türkçe, bir sayfa Romence olarak yayınlanmıştır. Onatlı sayı yayınlandıktan sonra kapatılmıştır.

21-Deliorman Gazetesi

1936 yılında Silistre'de İbrahim Hakkı'nın idaresi altında yayınlanan gazete kısa bir süre sonra kapanmıştır.

22-Çardak Gazetesi

1937 yılının sonlarında yayın hayatına giren Çardak Gazetesi, Silistre'de köylülerin haklarını korumak amacıyla yayınlanmıştır. 1940 yılında kapanmıştır.

23- Bora Gazetesi

Bora, 1 Mart 1938 yılında İrfan Fevzi tarafından Türkçe ve Romence olarak yayınlanmış; ancak 9 sayı sonra kapanmıştır.

İsimlerini zikrettiğimiz gazete ve dergilerin dışında başka gazete ve dergiler de olabilir. İsimlerine baktığımızda Dobruca'da çıkan yayınların çoğunluğunu gazetelerin oluşturduğunu görebiliriz²³.

²³ Mehmet Niyazi, Dobruca Müslüman Matbuatının Bir Tarihçesi, Hak Söz Gazetesi, nr 18, Silistre 1922, s. 2; Ülküsal, *Dobruca*, s. 155-163; M. Ali Ekrem, *Din Istoria Turcilor Dobrogeni*, Bucureşti 1994, s. 182-

b-Komünist Yönetim Dönemi Basın Hayatı

Romenlerin, Dobruca'ya hâkim olmalarından sonra, Türklerin basın hayatına önem verdiklerini, Romen yönetiminin ise bunu desteklediğini belirtmiştik. Bu durum komünist yönetimin iktidara gelmesine kadar aynı şekilde devam etmiştir. Ne var ki komünist rejim döneminde -tıpkı Türkçe eğitimde olduğu gibi- Türkçe basında da aynı politika sürdürülmüştür. Zaten yukarıda isimlerini verdiğimiz gazete ve dergilere baktığımızda da bunların hemen hemen tamamının komünist yönetim öncesinde çıkarıldığını görmekteyiz. Bu da komünist dönem öncesi ile komünist dönemdeki farkı açıkça ortaya koymaktadır. Yani Türkçe gazete ve dergi yayımlanmasına izin verilmemiştir.

c-1990 Sonrası Basın Hayatı

Romanya 1989 yılında komünist yönetimden demokrasiye geçince, Türkler eski hak ve özgürlüklerini yeniden elde ettiler. Basın ve kültür haklarına tekrar kavuştular. Bugün Köstence'de gerek Tatar Birliği gerekse Türk Birliği tarafından aylık gazeteler ve dergiler yayınlanmaktadır.

Aralık 1989 yılında Romanya'da yaşayan Türkler-Tatarlar birlikte Bükreş'te "Romanya Müslüman Türk Demokrat Birliği"ni kurduklarında yayın organları, şu an Tatar Birliğinin gazetesi olan "Karadeniz" Gazetesi'ni çıkardılar. Ancak söz konusu birlik, parçalanınca sonuçta ortaya iki birlik çıktı. Şimdi her iki birliğin çıkardığı gazete ve dergiler hakkında bilgiler vermeye çalışalım:

1- Tatar Birliği Yayın Organları

Tatar Birliği bugün iki gazete çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi Karadeniz gazetesidir.

a-Karadeniz Gazetesi

Biraz önce de belirttiğimiz gibi Karadeniz gazetesi, Romanya Türklerin, Romanya'nın demokrasiye geçmesinden sonra ortak çıkardıkları ilk gazetedir. İlk defa Bükreş'te yayın hayatına atılan gazete yaklaşık bir kaç ay devam etti, parçalanmadan sonra söz konusu birlik tarafından Köstence'de çıkmaya devam etti. Büyük ebatta, 8 sayfa olarak çıkmaktadır. Aylık bir gazetedir. Romanya'da Türkler tarafından çıkartılan bütün gazete ve dergiler gibi o da aylıktır. Gazetenin sol üstünde, İsmail Gaspıralı'nın "*Dilde, fikirde, işte birlik*" sözü yer almaktadır. Sağ tarafında ise, birliğin amblemi ve gazetenin sayısı ve yılı bulunmaktadır. Orta

kısımda ise, “Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokrat Birliği'nin Yayın Organı” Karadeniz, Marea Neagra” yazısı ile Romanya, Tatar ve Türk bayraklarına yer verilmektedir.

Gazetenin yayın müdürü/sahibi olarak birliğin başkanı gösterilmektedir. Baş redaktör ise, gazetenin genel yayın sekreteridir.

Burada yayınlanan gazetelere baktığımızda daha çok azınlıkların faaliyetlerinin yer aldığını görmekteyiz. Gazete ilk başlarda daha çok Türkçe ve Tatar lehçesiyle yayınlanmış, bazen de Romence'ye yer verilmiştir. Ancak son zamanlarda hızlanan Tatarca eğitimi ve Türk-Tatar ayrımı sonucunda gazete daha çok Romence ve Tatar lehçesinde çıkmaya başlamıştır. Gazetede zaman zaman Tatar edebiyatı, kültürü ve gelenekleri ile ilgili yazılara da yer verilmektedir.

b-Caş Gazetesi

Gazete 1998 yılında Romanya'da yaşayan Tatar gençlerin yayın organı olarak çıkmaktadır. Gazetenin ilk sayfasının üst kısmında Karadeniz gazetesi gibi Gaspıralı'nın sözü, üç bayrak ve birliğin amblemi yer almaktadır. Ocak 2003 itibariyle 53. sayısını çıkardı. Bu da Karadeniz gibi 8 sayfadır. Tamamen derleme, toplama haber veya bilgilerden oluşmaktadır.

2-Türk Birliği Yayın Organları

Türk Birliği diye belirteceğimiz birliğin yayın organları aylık Hakses ve Genç Nesil gazeteleridir. Türk Birliğinin basın-yayınına baktığımızda yetişmiş elemanın çok az olduğunu görmekteyiz. Gazetede çalışanlar bir kaç üniversite öğrencisinden ibarettir. Onlar bilgisayardan veya başka kitaplardan aldıkları yazıları gazeteye iktibas etmektedirler. Şimdi Türk Birliği'nin gazetelerine geçebiliriz:

a-Hakses Gazetesi

Tatar Birliği'nin olsun, Türk Birliği'nin olsun gazete ve dergilerin hepsi Köstence'de çıkmaktadır. Hakses Gazetesi, 1998 yılında çıkmaya başlamıştır. Gazetenin sahibi veya müdürü, birlik başkanlarıdır. Büyük ebatta olup yaklaşık 10 sayfa kadardır. Daha çok birliğin faaliyetleri yer almaktadır. Bunun dışında da değişik konularda çoğunlukla iktibas türü yazılar ve haberler bulunmaktadır. Genelde birlik başkanının konuşmalarına ve yazılarına ağırlık verilmektedir. Birliğin statüsünde gazetenin Romanya Türk toplumunun tarih, gelenek ve birliğin faaliyetleri ile ilgili yazılara yer verileceği belirtilmektedir.

b-Genç Nesil Gazetesi

Muhtemelen iki birlik arasındaki rekabet, gazete tiplerine de yansımıştır. Tatar Birliğinin Çaş (Gençler) Gazetesine karşılık Türk Birliği Gençlik Teşkilâtı da Genç Nesil Gazetesini çıkarmaya başlamıştır. O da Hakses gibi 1998 yılında yayımlanmış, 8 sayfadan ibarettir. Fakat Hakses gibi büyük ebatta çıkmamaktadır. Aslında Hakses Gazetesi'nin bir devamıdır. Her iki gazete de aynı gençler tarafından hazırlanmaktadır. Gazetelerin sahipleri, birlik başkanıdır. Gazetenin kurucusu, aynı zamanda başredaktörü Feizi Aisel idi. Gazete, 2006 yılında yayın hayatına son vermiştir.

c--Tuna Mektupları Dergisi

Tuna Mektupları, aylık bir dergidir. Kendi deyimiyle kültür, sanat ve fikir dergisidir. Türk Birliğinin Galati şubesinin bir yayını olarak 2000 yılında çıkmaya başlamıştır. Derginin sahibi, "Aşağı Tuna Araştırma, Geliştirme, Eğitim ve Kültür Merkezi Romanya Demokrat Türk Birliği"-Galati bölgesi adına Gülten Abdula'dır. Dergi, hakemlidir. Yaklaşık, 30 sayfadır. Daha çok Türkiye'de çıkan kitap, dergi ve gazetelerden alınan yazılara yer vermektedir. Değişik yerlerden gelen yazı ve röportajlarla da dergi zenginleştirilmektedir. Bazı yazıların Romencesi verilmektedir. Yine de Tuna Mektupları Türk Birliğinin görsel basın alanında en kalitelisidir diyebiliriz.

d- Renkler Dergisi

Bunların yanında Türk azınlığın sanat, kültür, araştırma yazılarını içeren ve eski dönemde yayımlanmaya başlayan *Renkler* adlı bir de dergi bulunmaktadır²⁴. Romanya Türk yazarlarının edebî-bilimsel eserleri Kriterion Yayınevi tarafından basılmaktadır. Dergide çıkan birçok değerli çalışma vardır. Bunların yanında, yeni dönemde Türk azınlığı Romen Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla birçok ulusal ve uluslararası sempozyumlar gerçekleştirmektedirler. Yapılan uluslararası sempozyumlar, Renkler Dergisinde yayınlanmaktadır. Örneğin Mevlana, Yunus Emre, Sarı Saltuk gibi konularda yapılan sempozyumlarda katılımcıların tebliğleri burada okuyucuya sunulmaktadır. Renkler, yaklaşık 10 yıldan bu yana yayın hayatına son vermiştir. Onun yerini –biraz önce de belirttiğimiz gibi- şu an hâlen yayın hayatına devam etmekte olan gazete ve dergiler almaktadır.

²⁴ *Renkler*, yayına hazırlayan, Aciemin Baubec vd., Bucureşti 1992.

B-Mektep ve Aile Mecmuası

Mektep ve Aile Mecmuası, 1915 yılında Romanya’da yaşayan Türkler tarafından Osmanlıca olarak yayınlanmış olan dergilerden sadece biridir. Yukarıda da belirtildiği gibi, o dönemlerde bölgede pek çok dergi ve gazete çıkarılmıştır. Bunlardan bir kısmının yayın hayatı çok kısa, bir kısmının ise uzun süre devam etmiştir. Ama, şurası bir gerçek ki, o dönemde bölge Türkleri dergisiz ve gazetesiz kalmamıştır. Bu durum, Romanya’da komünist yönetimin iktidara gelmesine kadar devam etmiştir.

Burada kısaca tanıtımını yapacağımız Mektep ve Aile Mecmuası Yrd. Doç. Dr. Erol Ülgen ile birlikte tarafımızdan Lâtin harflerine çevrilmiş, Romanya Türkleri Tatar Birliği tarafından da basılmıştır. Dergi, bölgede yaşayan Türklerin tarihine her yönüyle ışık tutması açısından oldukça önemlidir.

Mektep ve Aile Mecmuası, Mehmet Niyazi’nin²⁵ editörlüğünde 1915 yılında yayınlanmış; on sekiz sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Aylık bir mecmuadır. Birinci sayfada, büyük punto ile kapaktakinin aynısı olan Osmanlıca “Mektep ve Aile” yazısı bulunmaktadır. Bunun sol tarafında derginin yılı, sayısı ve ebadı yer almaktadır. Örneğin ilk sayısında “Birinci sene, adet 1, nüshası 25 santimdir” yazısını görmekteyiz. Sağ tarafta ise, tarih, derginin fiyatı ve öğrencilere yapılacak olan indirim ibareleri yer almaktadır. Bu yazıların altında “İlmî, fennî, ictimâî, edebî, on beş günde bir çıkar mecmuadır” ifadesini görmekteyiz. Bunun da altında “Sahibi ve naşiri: Medrese-i Resmiye Türkçe muallimi ve ışık muharriri Mehmet Niyazi” ifadesi bulunmaktadır. Bundan sonra içindekiler verilmektedir. Derginin en altında ise “Adres: Mektep ve Aile, Tipografia (matba demek) “Işık”, Medgidia (Mecidiye), Romania” yazısını görüyoruz. Bu şekil, derginin bütün sayılarında aynıdır. Mecmua küçük boydadır.

Derginin birinci sayısından son sayısına kadar içindekilere bakacak olursak şu konuların ele alındığını söyleyebiliriz: Birinci sayıda Mehmet Niyazi “Maksat ve Meslek Hakkında Birkaç Söz” başlığı altında mekteplerin dolayısıyla okumanın önemine dikkat çekmektedir. Ardından da Dobruca’daki mekteplerin sorunlarına değinmektedir. Muallim Osman Bektaş da

²⁵ Mehmet Niyazi, 1878 yılında bugünkü Romanya’nın Mangayla’ya bağlı Aşçılar köyünde dünyaya geldi. Çocukluk yıllarını köyde geçirdi. İlkokulunu köyde bitirdi. 11 yaşında İstanbul’a gitti. Burada öğretimini tamamladıktan sonra 1898 yılında öğretmen olarak Kırım’a gitti. Bir yıl sonra İstanbul’a tekrar döndü. 1904 yılında babasının vefatı üzerine Köstence’ye döndü. Buradaki Türk rüştiye okulunda öğretmen olarak çalıştı. 1914 yılına kadar bu okulda öğretmenlik ve müdürlük yaptı. 1914 yılında Romanya Dobruca’sındaki Mecidiye’de bulunan Müslüman Semineri’na (Mecidiye Medresesi) Türkçe öğretmeni olarak girdi. 1917 yılında Kırım Türklerinin çağrısı üzerine Kırım’a gitti. Burada Hakses Gazetesini çıkardı. 1920 yılında Kırım Türkleri hükümetinin dağılması üzerine Mecidiye’deki görevine döndü. 1931 yılında Mecidiye’de vefat etti. Niyazi, Hakses Gazetesinden başka Dobruca Sadası, Teşvik ve Işık Gazetelerinin de öncülüğünü ve başyazarlığını yapmıştır. Bkz. Mektep ve Aile Mecmuası, s.6-9; Nedret Mahmut, “Ölümünün 60. yıldönümünde Dobrucalı Şair Mehmet Niyazi”, Renkler, Bükreş 1995, s. 127.

“Mektep ve Meslek” başlığı altında Niyazi gibi mekteplerin önemine ve sorunlarını ele almaktadır. Bu sayıda “Romanya’da Çerçetaşlık” başlığı altında izcilik ve izciliğin şartları hakkında bilgi vermekte ve Dobruca’da yaşayan gençleri izciliğe teşvik etmektedir. Dergide hemen hemen her sayıda en az bir de şiir bulunmaktadır. İşte ilk sayıda Mehmet Niyazi “Nisan Ayı Vatan Yavrularına” başlığı altında bir şiir yayınlamaktadır. Osman Bektaş “İctimaiyat Aile Hayatı” başlığı altında Romanya’da yaşayan Türklerin varlıklarını devam ettirebilmelerinin şartının aile bağlarının korunması ve güçlendirilmesiyle mümkün olabileceğini belirtmektedir.

İkinci sayıda yine Mehmet Niyazi “Terbiyede Gaye” başlığıyla özellikle gençlerin mekteplerde ve ailede alacakları terbiyenin önemine vurgu yapmaktadır. Kurtoğlu Gürbüz “Köy Çobanının Hikayeleri” başlığıyla bir hikaye aktarmaktadır. Osman Bektaş “Aile Hayatı”, başlığı altında aile hayatına; Halim İsa “Romanya Coğrafyası Dersleri”, başlığıyla Romanya’nın coğrafyasına özellikle dağlarına değinmektedir. Ali Ulvi “Türk Soy Şiir” başlığında Türklerin geçmişini şiirle aktarmaktadır. Dergide bazen okuyucularına bazı ilanlar vermektedir. Örneğin ikinci sayıda Doktor İbrahim Temo’nun “Hıfzu’s-Sıhhat ve Tabâbet-i Avâm” isimli kitabının çıktığını belirtmekte; yine Işık Matbaasının Türkçe ve Romence her tür kitabın basıldığı ve Mektep ve Aile Mecmuasının üçüncü sayısının önemli makalelerle çıkacağı duyurulmaktadır.

Üçüncü sayıda Niyazi ve Osman Bektaş aile hayatına; Halim İsa ve Kurtoğlu Gürbüz ikinci sayıdaki makalelerine devam etmektedirler.

Dördüncü sayıda Osman Bektaş izcilik; Halim İsa yine Romanya coğrafyası; Rıfat Mithat millet olarak varlıklarının korunması hakkında birer makale yazmışlardır. Mehmet Niyazi bu sayıda “Hasan’ın Öksüzlüğü” başlığıyla bir şiir yazmıştır.

Beşinci sayıda Osman Bektaş “Geçen Nüshanın Baş Makalesi Münasebetiyle “ başlığı altında yine mekteplerin sorunlarından ve bölge halkının buna duyarsızlıklarından bahsetmektedir. Halim İsa yine Romanya coğrafyası hakkında bilgi vermekte; Rıza isimli biri de Pendnâmeden bir şiir aktarmaktadır. Balçık Dobrucalı mahlası ile zaman zaman yazılan yazılmaktadır. Bu sayıda Balçık Dobrucalı “İstikbale Doğru” başlıklı yazısıyla bir hikaye aktarmaktadır. B.E isimli bir yazar da “Çiftçilik Teferruatından Tavukçuluk” başlıklı yazısıyla tavukçuluk ve hastalıklarından bahsetmektedir.

Altıncı sayıdaki yazılar çoğunlukla bir önceki sayının devamı niteliğindedir. Mehmet Niyazi “Tenezzüh Manzaraları” başlıklı yazısında tren ile Pazarcık’a yaptıkları gezi hakkında bilgi vermektedir. Osman Bektaş ise, ilim ve ilmin önemi hakkında bir yazı yazmaktadır. Halim İsa yine Romanya coğrafyası; B. E de yine tavukçuluk hakkındaki yazılarını

sürdürmektedirler. Dergide Mecidiye Medresesinden o yıl mezun olanların isimleri verilmektedir. Rıza isimli şahıs bir şiirle bu sayıya destek vermektedir. Bu sayıda dikkatimizi çeken bir husus da Romanya Kralının resminin verilmesi ve resmin altında “Haşmetli Kralımız I. Ferdinand Hazretleri” yazısı yer almaktadır.

Yedinci sayıda Mehmet Niyazi, verem hastalığı; B.E tavukçuluk; Halim İsa Romanya coğrafyası hakkında makale yazmıştır. B. E. “Köy Hayatımızdan Bir Sahife” başlıklı yazısında Müslüman köylerinin bakımsızlığından bahsetmektedir. Bu sayıda Osman Bektaş da “Millet Reisleriyle, Reisler de Milletle Beraber Olmalıdır” başlıklı yazısında toplum liderlerinin milletle birlikte olmaları gerektiği belirtilmektedir.

Sekizinci sayıda ilk defa İbrahim Temo “Aileyi ve Onun Mahsulü Olan Mektebi Tehdit Eden Hastalıklar” başlığında B. E yine tavukçuluğu; Halim İsa Romanya coğrafyası konusunu ele almaktadırlar. Mehmet Niyazi de bu sayıya “Dobruca Gençliği Hayatından Dün Ağa Bugün Çıracak” başlıklı bir hikaye ile katkıda bulunmaktadır. Balçık Dobrucalı mahlaslı yazar da (muhtemelen Mehmet Niyazi olabilir) “Ne Bekliyoruz” başlıklı yazısında o dönemdeki Müslüman Türklerin sosyal, dini, kültürel ve eğitim bakımından istenilmeyen durumda olduğunu belirtmektedir.

Doktora sayıda İbrahim Temo’nun iki yazısı bulunmaktadır. Biri, Muallimini İslamiyye kongresi diğeri de bir önceki sayıdaki yazının devamıdır. Halim İsa, yine bu sayıda da Romanya coğrafyası hakkındaki yazısını sürdürmektedir. Rifat İslam, Pazarcık’ta yapılan seçimi ele almaktadır. Mehmet Niyazi bu sayıda “İzdivaç Belalarından: Uğursuzluk Gelinde mi Terbiyede mi?” başlıklı yazısıyla bölge halkının sosyal sorununa dikkat çekmektedir. Balçık Dobrucalı bu sayıda “Uzaklık Hıçkırığı” başlığıyla bir şiir yazmıştır.

Onuncu sayıda İbrahim Temo’nun üç yazısı bulunmaktadır. Bunlar, “Kanla Yazılı İbret Dersleri”, “Tahribât” ve “Herkes İçin” başlıklı yazılarıdır. Balçık Dobrucalı “Hayalin” başlığıyla bir şiir yazmıştır. Yine Balçık Dobrucalı “Gagauzlar” başlığıyla Gagauzlar hakkında gerçekten önemli bilgiler vermektedir.

On birinci sayıda yazarlar ve yazıları verilmekte ancak yazıların kendisi mevcut değildir. On ikinci sayıdan on sekizinci sayıya kadar yazarların hemen hemen aynı olduklarını yani İbrahim Temo, Balçık Dobrucalı, Rifat İslam ve Osman Bektaş’ın ağırlıklı yazı yazdıklarını görmekteyiz. Genel olarak ele alınan yazıların konusu ise, Dobruca’daki İslam mektepleri, Mecidiye Medreses, Pazarcık’ta yapılan seçimler, mikroplar, kulakların korunması, Türk musikisi, İslam dünyasının gerilemesinin sebepleri, Gelibolu Yarımadasının tarihi ve coğrafi durumu, kız kaçırmının kötü bir adet olduğu konuları ele alınmaktadır.

Mektep ve Aile Mecmuası’nda ele alınan önemli konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- İslam dünyasının geri kalış sebebi

Mehmet Niyazi ve İbrahim Temo gibi yazarlar tarafından işlenen bu konu, aslında İslam'ın ilerlemeye engel olmadığı ve geriliğin sebebinin İslamiyete uygun olarak yaşanmamasından kaynaklandığı fikirleri üzerine temellendirilmektedir. Ayrıca, bu konulu yazılarda, hurafelerin etkisinde kalındığı ve ilerlemek için bu hurafelerin atılarak İslam'ın özüne dönülmesi gerektiği vurgulanmış; müslümanların bulunduğu durum sert bir dille eleştirilerek ıslahat hareketlerine önem verilmesi istenmiştir.

2- Bölgedeki eğitim ve öğretime önem verilmesi, cahilliğe karşı savaş açılması

Mektep ve Aile Mecmuası, 1 Nisan 1915 tarihinde Mecidiye Medresesi Türkçe öğretmeni ve Işık gazetesi yazarı Mehmed Niyazi'nin sahipliğinde Dobruca'da yaşayan Türk toplumunu politikanın dışında her alanda bilgilendirmek, aydınlatmak ve problemlere çözüm bulmak üzere yayın hayatına başlamıştır.

Mecmuanın daha ilk sayısında derginin yayımlanış amacının, aile ve eğitime verilen önem vurgulamak olmuştur. Mecmuanın yazarları, yazılarında, bölgede yaşayan Türk ve Tatar Türklerinin eğitimi üzerinde ısrarla durmuşlardır. Mecmuanın isminin "mektep" ve "aile" olarak seçilmesi -devrin tarihî sıkıntıları içinde- çok anlamlı ve önemlidir. Ayrıca mecmuada yer alan yazılar arasına serpiştirilen ve bölgede o dönemde yaşayan insanlar için önem arzeden özellikle günümüzde de ihtiyaç duyulan birlik ve beraberlik mesajları da dikkati çekmektedir. Bütün bunların dışında yazarlar, bölgede geçimini çiftçilikle sağlayan insanların her türlü ziraat usullerini öğrenmelerini ve gelirlerini artırmalarını da telkin etmişlerdir.

Mektep ve Aile Mecmuası, yayın ilkesine uyarak sayfalarını edebiyat, fen ve sosyal konulara ayırmıştır. Mecmuada şiirler ve hikâyelerin yanısıra, eğitim, sağlık, ziraat, tarih, coğrafya, musikî ve ilâhiyatla ilgili makaleler, bölgedeki kültür hayatıyla ilgili haberler ve ilânlar yer almaktadır.

Mecmuanın önemli yazarları arasında bulunan ve o dönemde bölgede siyasî yönüyle hayli etkili olduğu bilinen İttihad ve Terakki mensubu doktor İbrahim Temo, mesleği gereği okuyucuları sağlık konusunda bilgilendirmektedir. Temo yazılarında, özellikle devrinin en kötü hastalıkları arasında yer alan verem ve tifonun oluşum sebepleri ve tedavi yöntemlerini anlatmaktadır. Onun yazılarını devrinin eğitim ve sağlık durumunu tespit etmek açısından önemli görmekteyiz.

Mecmua başta sahibi ve başyazarı Mehmet Niyazi olmak üzere idealist eğitimci bir kadro tarafından çıkarılmıştır. Mecmuanın önemli yazarları arasında İbrahim Temo, Osman Bektaş, Halim İsa, Rif'at İslâm, Eyüb Ahmedî gibi yazarlar vardır. Daha sonra yayımlanan gazete ve

mecmuaların koleksiyonlarına baktığımızda, Dobruca'daki kültür hayatının tanziminde Mektep ve Aile mecmuasında yazı hayatına başlayan genç yazarların rolünü görmek mümkündür.

Mektep ve Aile mecmuası yazarlarının yazılarına baktığımızda, derginin bölge insanı ile ilgili her konuda yazıların yer aldığını söyleyebiliriz. Örneğin birinci sayıda ilk yazı “Maksat ve Meslek Hakkında Birkaç Söz” başlığı ile Mehmet Niyazi'ye aittir. Niyazi yazısında Dobruca'da yaşayan Türkler'in, bölgenin Romenlerin hakimiyetine geçişi ile içeirisinde buldukları sıkıntıları –özellikle eğitim ile ilgili sıkıntıları- dile getirmekte ardından da neden böyle bir mecmua çıkardıklarını açıklamaktadır:

...Dobrucamızda İslâm maarifi bunu bütün hakikatleriyle, çirkinlikleriyle ispat ediyor. Bizde maarif kadimdir. Bu, inkâr edilmez. Her bir câmi-i şerîfin, her bir mescidin yanbaşında bir mektep inşaaşı düşünen ve unutmayan ecdâdımız şüphesiz maarifin kadrini takdir etmişler. Fakat o küçük ve sıhhate, terbiyeye muvâfık olmayan mektebi daha âlî, her nev ihtiyaca muvafık bir surette yapacak dimağlar yetiştirecek de muallimler idi. Demek ki cemaat, İslâmiyet feyziyle câmi-i şerîf ittisâline mektep bina ederek çocuklarını okutmağı düşünmüş de o devrin muallimleri daha güzel daha feyz-nâk mektepler inşa etmeğe müstaid adamlar yetiştirmeye muvaffak olamamışlar. Bize esas, bir ana yolu lâzımsa o da mekteplerimizdir. Mekteplerimize ne kadar dikkat ve itina edersek o nispette terakki eder ve çocuklarımızı o kadar sevmiş ve acımış oluruz. O şart ile ki, muallimlerimiz çalışmanın yolunu bilmeli, öğrenmelidir. Hatt-ı hareket muayyen olmazsa, muallimlerde vahdet-i efkâr bulunmazsa gaye-i maksûda vuslat kabil olmaz. Binâenaleyh, umum Dobrucamız muallimlerinin hedefi olmadıkça, aynı emele, aynı gayretle çalışmadıkça yine hiçbir şeye muvaffak olamayacağımızdan emin olmalıyız.

Köstence'de, Pazarcık'ta, Silistre'de, Balçık'ta, Tutrakan'da birer rüştiye mektebimiz olduğu(nu) biliyoruz. Bu mekteplerin tatbik ettikleri programların ayrı ayrı olduğunu da biliyoruz.

Her bir İslâm köyünde iyi fena bir ibtidâî mektebi vardır. Fakat bu mektepler, ne bir programa mâliktir, ne de güzel bir idareye tâbidir. İşte bu mevcutlardan istifade etmek için onları islâh etmek kâfidir. Bunu yapacak yine muallimlerdir.

Hele ailevî hayatımız ne kadar merhamete şâyândır. Köylerde, hatta kasabalarda öyle islâm ailelerine tesadüf edilir ki, insan kendini onların arasında görünce, binlerce sene evvelki hayatımıza intikal etmiş olur, bu ibtidâî hâlete nazar-ı istiğrâb değil, nazar-ı merhamet atfetmeliyiz. Bu zavallı aile her türlü mânâsiyle mahkum bir valide, pek mahdut bir

fikr ü zekâ zebûnu bir kızcağız muhitinde tâbi olduğu görenekten mâadâ bir terbiye ile müteallim olmayan birkaç küçük yavru daha bîçâre bir pederden müteşekkildir.

İhtimal o kızcağız, mektebe de gönderilmiş, fakat evden mektebe gittiği zamandaki ciyâdet-i zihniyyesini zâyî ederek mektepten avdet etmiş, o günden itibaren ziyâsız ve rutubetli bir köşede iğne ile iplik saymağa mahkum olmuştur. O bir gün valide olacak; kim bilir nasıl bir cehl numûnesiyle bir aile teşkil edecekler?! Bunların çocukları da aynı göreneğe esir olup gitmeyecek midir?

O bî-günah kız mektepte geçirdiği beş altı sene zarfında bir ev ... idaresine dair oldukça güzel bir fikir telkîh edilebilirdi. Bundan yine muallimler mesuldür.

Ne fena âdetlerimiz vardır ki binlerce seneden beri sürükleyerek bugüne kadar getirmişiz. Onları - ne kadar çirkin olsa bile - muhafaza etmekten bir haz duyarız. Kezâ milliyetimizin tarihi an'ânâtına, şanına, şerâfâtına delalet eden âdetlerimiz de vardır ki terketmişiz. Müstahsen olanları metruk müstekrehleri de mahfuz kalmış. Bizi bir cihetten kemiren bunlardır.

"Mektep ve Aile" mecmuası bu gibi ilmî, ictimâî hayatımızı teşrîh edecek, noksanlarımızı, elemelerimizi açık bir lisanla anlatmağa çalışacaktır. Bu hususta usulü dairesinde yazılan - politikadan mâadâ - her nevî münâkaşâta, mübâhasâta sahifeleri açıktır.

Yeter ki, Dobrucamız hayât-ı İslâmiyyesine tenvire bâis olsun. Milletini seven ve fikren, kalemen, hizmetini esirgemeyen, evlâdına acıyan, istikbalini düşünen erbâb-ı hamîyyetin dest-i muâvenetlerini uzatacaklarından eminim.

Hemen Cenâb-ı feyyaz-ı mutlak tevîkîni refîk etsin".

Mecmuada sağlık ile ilgili konular ise, doktor İbrahim Temo tarafından ele alınmaktadır. O dönemde yaygın olan verem hastalığını gindeme getirmekte ve çareleri sunmaktadır. Ayrıca „Herkes” için adını verdiği başlıkta hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıklar ve mikroplar hakkında halkı bilgilendirmekte ve alacakları önlemleri açıklamaktadır. Bütün yazarların yazılarını burada teker teker ele almamız mümkün eğildir. Zaten önemli olanlardan bir kaçını burada sunmuş olduk.

Sonuç

Sonuç olarak şunları maddeler halinde sıralayabiliriz:

1-Romanya Türklerinde basın yayın çalışmaları, Romanya'nın bağımsızlığını kazandığı 1878 yılından sonra 1800'lü yıllarda başlamıştır. Bundan öncesinde Dobruca Osmanlı hâkimiyeti altında idi. İstanbul'da yayınlanan eserler, gazete ve dergiler bölgeye ulaştırılmış; bu nedenle de bölge halkı müstakil bir çalışma içerisine girmemişlerdir.

2- Romanya Türklerinde edebiyat çalışmaları ilk başta –yukarı isimlerini belirttiğimiz gibi- gazete ve dergi çıkarmak ve buralara yazı yazmakla başlamış; daha sonra müstakil edebiyat çalışmaları ile devam etmiştir.

3-Bölgede çıkan gazete ve dergilerin çoğunluk olarak uzun süreli olmadıklarını söyleyebiliriz. Zaman zaman kendi aralarında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden kapanmıştır.

4-Bölgede yayınlanmış olan gazete ve dergilere baktığımızda işledikleri konular, halkın kendi din, dil, gelenek ve göreneklerini yani kimliklerini korumalarının gerekliliği; bunu sağlamak için her alanda eğitimin zorunlu olduğu; Romanya hükümetine karşı sadık birer vatandaş olmalarının zorunluluğu şeklindedir.

5-Romanya Türklerinde basın yayın çalışmalarını üç döneme ayırabiliriz. Birincisi Romanya'nın Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu dönem; diğeri de Romanya'nın bağımsızlığını elde ettiği dönemdir. İkinciye de krallık dönemi, komünist öncesi ve sonrası dönem olarak üçe ayırabiliriz.

6-Romanya Türkleri basın yayın hayatı en verimli çağını komünist dönem öncesinde yaşamıştır. Bu dönemde başta Mehmet Niyazi olmak üzere pek çok yazar ve şair yetişmiştir.

7-Romanya'nın komünist yönetimin eline geçmesiyle –diğer azınlıklarda olduğu gibi- Türklerde de basın yayın hayatı çalışmaları duraklamış; ancak buna rağmen edebiyatçılar varlıklarını ve mücadelelerini vermeye devam etmişlerdir.

8-Romanya'nın 1990 yılında baskıcı komünist yönetimden kurtulup demokrasiye geçmesiyle bölgede yaşayan Türkler, temel hak ve özgürlüklerine yeniden kavuşmuşlardır. Gazetelerini, dergilerini, ders kitaplarını ve yazarlar kitaplarını rahatlıkla hatta Romanya hükümetinin azınlıklara ayırdığı bir bütçeyle çıkarabilmektedirler.

9-Maalesef, böylesi bir özgürlüğe karşın -bölge halkı arasında bilfiil üç yıl kalmış birisi olarak- şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki gençlerde -diğer alanlarda olduğu gibi- basın yayın hayatında da eskiye oranla bir düşüş vardır. Çalışmada da görüleceği gibi şu an mevcut gazete ve dergilerin önceki dönemlerde çıkmış dergi ve gazetelerle mukayese etmemiz mümkün değildir.

10-Romanya Türkleri, Tatar ve Anadolu Türkleri olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar arasında basın yayın çalışmalarında Tatar Türklerinin daha ileri boyutta olduklarını söyleyebiliriz.

Kaynakça

Aksu, Ali, (2003) *Romanya Müslüman Türklerinin Dünü Bugünü*, Köstence.

Aksu, Ali -Erol Ülgen, (2003), *Mektep ve Aile Mecmuası*, Köstence.

- Altay, Kerim, "Romanya'da Kitap, Gazete, Dergi ve Radyo Yayın Hayatı", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni*, Ankara 1999, s. 328–330.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, (2000), *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul.
- Boğdan, Petru, (1901), *Studii și Documente cu Privire la Istoria Romanilor*, Bucharest.
- Cıachır, Mihail (1982), "Basarabyalı Gagauzların Tarihi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul.
- Decei, Aurel, "Dobruca", *IA.*, by ty, III, 633.
- Ekrem, M. Ali, (1994), *Din Istoria Turcilor Dobrogeni*, București.
- Guboğlu, Mihail, (1981) "Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri ile İlişkileri Hakkında", *VIII. Türk Tarih Kongresi 11–15 Ekim 1976*, Ankara.
- Karpat, Kemal, "Dobruca", *DİA.*, İstanbul 1994, IX, 483
- Kurat, Akdes Nimet, (1937), *Peçenek Tarihi*, İstanbul.
- Memet, Yakup, (1976), *Prezente Musulmane in Romania*, by.
- Nuredin, İbrahim, (1999), *Dobruca'daki Müslüman Topluluğun Manevi Hayatından Sayfalar*, çev., Belghiuzar Cartali Bulıga, Namık Kemal Yıldız, Köstence.
- Ülküsal, Müstecib, (1987), *Dobruca ve Türkler*, Ankara.
- , (1995) *Kırım Yolunda Bir Ömür*, Ankara.
- Popovic, Alexandre, (1995), *Balkanlarda İslam*, çev., Komisyon, İstanbul.
- Ömer, Edip, (1992) "Dobruca'da Türk-Tatar Basınının Tarihçesi" *Renkler Dergisi*, București
- Renkler*, yayına hazırlayan, Aciemin Baubec vd., București 1992.
- Sertoğlu, Mithat, (1976) "Türkler ve Bizans", *Tarih Mecmuası*, İstanbul.